

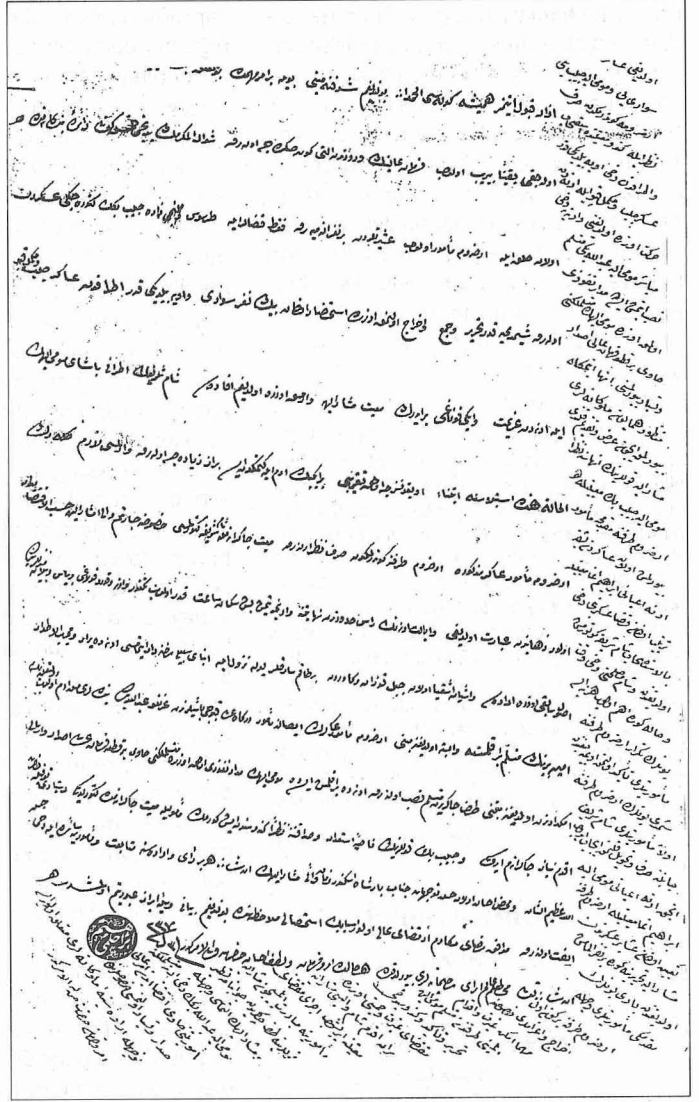
İBRÂHİM HİLMİ PAŞA

(1747-1825)

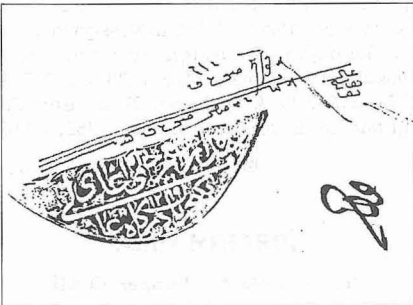
Osmanlı sadrazamı.

Üsküdar'da Atik Vâlide Camii yakınlarında Kasımağa mahallesinde doğdu. Gençliğinde çok zayıf olduğu için "Keçi Boynuzu" lakabıyla, yeniçeri ağalığından sadârete geçmesinden ötürü "ağa" unvanıyla anılır. Babası Yeniçeri Ocağı beytûlmâlcisi Mehmed Ağa'dır. Kendisi de teamüle uygun olarak babası gibi Yeniçeri Ocağı'na girdi ve turnacıbaşılığa kadar yükseldi. Trabzon ve Kandiye gibi bazı yerlerde ağalık yaptı. İstanbul'a döndükten sonra Yeniçeri Ocağı'nda yükselmeye devam etti ve sırasıyla saksoncubaşı, zağracıbaşı (17 Eylül 1802), kul kethüdâsı (6 Haziran 1803) ve nihayet yeniçeri ağası oldu (19 Ağustos 1804). Sadâkati ve halk arasındaki iyi şöhreti dolayısıyla, selefi İsmâil Paşa'nın azli üzerine Nizâm-ı Cedîd'in Rumeli'de de uygulanması teşebbüsü sırasında gelişen olaylar sebebiyle huzursuzluklarını ortaya koyan yeniçerileri teskin etmek için sadârete getirildi (14 Eylül 1806). Kendisinden boşalan yeniçeri ağalığı ise Kul Kethüdâsı Osman Ağa'ya verildi. Aynı yıl içinde Osmanlı-Rus savaşının başlaması üzerine serdâr-ı ekrem sıfatı ile harp hazırlıklarını yürüttü ve Nisan 1807'de İstanbul'dan hareket etti. Sırp isyanları ve Belgrad'ın elden çıkması, Vehhâbî ayaklanması ve Hicaz'ın istilâsı, 1807 başlarında İngilizler'in de Rusya'nın müttefiki sıfatıyla savaşa iştiraki, bir İngiliz filosunun 20 Şubat'ta İstanbul önlerine gelmesi ve bu bâdirenin atlatılmasından hemen sonra alayla Davutpaşa'ya ve oradan da ordu ile Rus cephesine hareket etmesi (12 Mart 1807), Nizâm-ı Cedîd'e karşı pat-

İbrâhim
Hilmi Paşa'nın
1237 (1822)
tarihli
ve "İbrâhim
Hilmi"
mühürlü
mektubu
(BA, HH,
nr. 24943)

İbrâhim Hilmi Paşa'nın yeniçeri ağalık mührü

layan Kabakçı Mustafa ayaklanması (25 Mayıs 1807) ve III. Selim'in tahttan indirilmesi kısa süren sadâretinin önemli olayları arasında yer alır. III. Selim'in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın çıkması (29 Mayıs 1807) yeniçerilerin de isyanına yol açtı. Mühr-i hümayun zorla elinden alınarak saldırılara mâruz kalan İbrâhim Hilmi Paşa, hayatı tehlikeye girince Kapıcıbaşı Cebbârzâde mârifetiyle ordugâhı terkederek iki saat uzaklıkta Alemdar Mustafa Paşa'nın nüfuz sahası içindeki bir köye kaçtı. Bunun üzerine azledilip (3 Haziran 1807) tekaüden Şumnu'da oturması emredildi, yerine de orduda isyan halinde bulunan yeniçerileri teskin amacıyla eski Kul Kethüdâsı Çelebi Mustafa Paşa sadârete getirildi (19 Haziran 1807). Yeni sadrazamın tayiniyle ilgili olarak gönderilen hatt-ı hümayunda, "Sadr-ı sâbık İbrâhim Paşa, idâre-i umûr-ı askeriyeye ve

tanzim-i mehâm-m-ı saltanat-ı seniyyeme adem-i liyâkatine binâen azlolunmağla" şeklindeki kayıt, bu gibi durumlarda görülen olağan suçlamalardan olmayıp gerçeği ifade eder mahiyettedir. Bununla birlikte ordudaki genel isyan havasının kendisine yapabilecek bir şey bırakmadığı da bir gerçektir.

Sadâreti yedi ay dört gün süren İbrâhim Hilmi Paşa, Temmuz 1807'de Selânik, Aralık 1808'de Hersek livâsı dahil olmak üzere Bosna valisi oldu. Ekim 1813'te azledildi ve vezâreti alınmış olarak Gelibolu'ya sürüldü. 3 Eylül 1816'da vezâretle Girit'e Kandiye muhafızlığına gönderildi. Ada halkının "ikide birde valilere birer bahane ile hücum etmesi" (BA, HH, nr. 23283) seleflerinin azline yol açtığı için sıkı ve sert bir icraata başladı. Bu icraatı esnasında suçlu oldukları kesin olmakla beraber bazı kimseleri "bilâ emr-i âli"

idam ettirmesi yanında genelde azil sebebi olarak ileri sürülen "tama' ve irtikâp" suçlamalarıyla Kandiye muhafızlığından alındı (21 Mart 1818). Kandiye muhafızlığı, daha önce İçel mutasarrıflığına getirilmiş bulunan Mustafa Paşa'ya verildi. İbrâhim Hilmi Paşa ise İçel'e mutasarrıf olarak tayin edildi (BA, HH, nr. 22925) ve bir yıl kadar bu görevde kaldı. 10 Temmuz 1819'da Eğriboz sancağı muhafızlığına tayin edildiyse de Girit'te Hanya muhafızı Vâhid Paşa'nın ahaliyi zapta muktedir olamaması ve çıkan olayların Kandiye muhafızı Mustafa Paşa tarafından da aksettirilmesi üzerine Vâhid Paşa yerine Hanya muhafızlığına getirildi (9 Ağustos 1819). Kapı halkının, hayvanlarının ve eşyalarının nakli için tahsis edilen mîrî gemilerle (BA, HH, nr. 16358, 23283) Eğriboz'dan hareket ederek yeni görevine gitti. Buradaki görevi 1820 Nisanına kadar sürdürdü.

4 Temmuz 1821'de Adana valiliğine getirilen İbrâhim Hilmi Paşa'nın bu görevde iken takdirle karşılanan icraatı arasında, bölgedeki asayişin sağlanması yanında özellikle Sayda Valisi Abdullah Paşa'nın te'dibi için 1500 süvari askerinin toplanması işi gelmektedir. 1200 süvariye Adana'da hazırlayan ve 300'ünü de bölgede bulunan aşiretlerden temin yoluna giden İbrâhim Hilmi Paşa verdikleri sözlerle rağmen asker teminine yanaşmamlarından ötürü aşiretlerle mücadele etmek zorunda kaldı. Aşiretlerden asker almayı başaramamakla beraber etraftan topladığı fazladan 1000 süvariye de kuvvetlerine katarak Abdullah Paşa'ya karşı harekâta hazırlanan Şam Valisi Derviş Mehmed Paşa'nın maiyetinde yer aldı (BA, HH, nr. 20625 ["İbrâhim Hilmi" mühürlü mektup], 24943). 30 Mart 1823'te bu görevden azledildikten sonra vezâreti alınıp emekliye sevk edilerek mecburi ikametle İstanköy'e gönderildi (BA, HH, nr. 23509). Muhtemelen Rum ayaklanmasının yarattığı tehlikeler sebebiyle bir müddet sonra vezâretle buraya muhafız olarak tayin edildi ve bu görevi sırasında vefat etti (17 Haziran 1825). Adaya erzak ve asker göndermedeki kusurundan ötürü azledilip Adana'ya sürülen sâbık Menteşe mütesellimi Mehmed Emin Efendi'nin "velâyet-i hümâyün meserretine hürmeten" affını talep etmesine bakılırsa (BA, HH, nr. 16504) İbrâhim Hilmi Paşa'nın İstanbul'da saygınlığını korumayı sürdürdüğü anlaşılır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 16358, 16504, 20625, 22925, 23283, 23509, 24943; BA, *Teşrifat Defteri* (1221-1225), nr. 357, s. 8, 16, 31, 33, 137, 210; (1225-1230), nr. 358, s. 39, 100, 127, 173; *Tevcihat Defteri* (1229-1246), İÜ Ktp., TY, nr. 527, vr. 12^b, 20^a, 25^a, 25^b, 26^{a-b}, 31^{a-b}, 32^b, 36^a, 38^b, 50^b; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, I, 119-121, 211-212, 231, 300; II, 18, 56, 91-97; Câbi Said, *Târih* (haz. M. A. Beyhan), Ankara 2000, s. 111, 114, 122, 138; İmam Mehmed Efendi, *Cerîde*, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, TY, nr. 453, vr. 31^b, 33^a, 34^{a-b}; Abdülfettah Şefkat Bağdâdî, *Zeyl-i Hadîka* (*Hadîkatü'l-üzerâ* içinde), s. 13-15 (azil ve tayin tarih ve sıraları sıhhatli değildir); Vâsîf, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 6013, vr. 149^a, 287^b; *Yayla İmâmî Risâlesi: Târih-i Vekâyi-i Selîmiyye* (haz. Fahri Ç. Derin, TED, III, [1973] içinde), s. 213-272; Cevdet, *Târih*, VIII, 69, 103, 134-135, 186 vd., 189, 347-348; Mustafa Necib, *Târihçe*, İstanbul 1280, s. 21, 64, 84-85; W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha 1859, VI, tür.yer.; Schlegel-Wssehrd – O. Freiherr von, *Die Revolutionen in Constantinopel in den Jahren 1807 und 1808*, Wien 1882, s. 65, 73, 127-130; *Sicill-i Osmânî*, I, 154 (azil ve tayin tarih ve sıraları sıhhatli değildir); İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 54, 60-62, 65-69, 107; a.m.f., "Nizâm-ı Cedid Ricâlınden Kadı Abdurrahman Paşa", *TTK Belleten*, XXXV/138 (1971), s. 245-302; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 84-86, 88-89; V, 69; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1962, V, 2799, 2805, 2810, 2819, 2864-2865.

KEMAL BEYDİLLİ

İBRÂHİM el-İMÂM

(إبراهيم الإمام)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed
b. Ali b. Abdillâh b. el-Abbâs
(ö. 132/749)

Abbâsî ihtilâlinin hazırlayıcılarından.

82 (701) yılında Humeyme'de doğdu. Babası Muhammed b. Ali, Emevîler'e karşı gizlice Abbâsî propagandasını önce Küfe'de Benî Müslîye'den Hârisî kabilesi mensupları arasında başlatmış, daha sonra karargâhını Horasan'a nakletmiş, 125'te (743) vefatından önce yerine oğlu İbrâhim'i imam olarak bırakmıştır. Hareketin mücadeleci bir özellik kazanması İbrâhim el-İmâm'la başlamış ve bu hareket kısa sürede Hâşimoğulları'nın ümidi durumuna gelmiştir. Onun Abbâsî davasındaki başarısında babasını her hususta destekleyen Süleyman b. Kesîr el-Huzâî, Mâlik b. Heysem el-Huzâî, Lâhiz b. Kureyz el-Mer'î et-Temîmî, Kahtabe b. Şebîb et-Tâî, Ebû Hâşim Bekir (Bükeyr) b. Mâhân, Ebû Mûsâ es-Serrâc gibi nakîblerin önemli

katkıları oldu. Bunlardan Bekir b. Mâhân, 127'de (745) vefat edince İbrâhim onun tavsiyesi üzerine yerine damadı Ebû Seleme Hafs b. Süleyman el-Hallâl'i Küfe'ye başnakîb olarak tayin etti. Aynı yıl Süleyman b. Kesîr, Lâhiz b. Kureyz ve Kahtabe hac mevsiminde Mekke'ye gidip daha önce buraya gelen İbrâhim ile durumu görüştüler. Bu buluşmada Ebû Müslim-i Horasânî de bulundu (İbnü'l-Esîr, V, 339).

Yirmi beş yılı aşkın bir süreden beri başarılı bir şekilde yürütülmüş olan faaliyetler sonucu Horasan'da ortamın hazır duruma geldiğini düşünen Süleyman b. Kesîr el-Huzâî ve diğer nakîbler, İbrâhim el-İmâm'dan Horasan'da kendisini temsil etmek üzere ailesinden bir kişiyi göndermesini istediler. İbrâhim bu görevi önce Süleyman b. Kesîr el-Huzâî'ye, o kabul etmeyince Kahtabe b. Şebîb et-Tâî ve İbrâhim b. Selime'ye teklif etti. Ancak bunlar da görevi kabul etmek istemediler. Bunun üzerine İbrâhim, kendisine Ebû Mûsâ es-Serrâc tarafından getirilen, Ebû Müslim künyesini verdiği mevlâsını görevlendirdi (128/746). Ebû Müslim, Horasan'a gitmek üzere ayrılırken ona Küfe'de bulunan Ebû Seleme el-Hallâl ile sürekli temasta bulunmasını ve Horasan'da da Süleyman el-Huzâî'nin emirlerine itaat etmesini söyledi. Nakîbler Horasan bölgesinde ve özellikle Merv'de propaganda faaliyetlerini Araplar üzerinde yoğunlaştırıp onları kazanmaya çalışıyor ve burada başarılı oluyorlardı. Çalışmalar sonucunda Emevîler'in askerî, idarî ve malî siyasetlerinden memnun olmayan Araplar'ın büyük çoğunluğu Emevîler'e karşı girişilen protesto hareketlerine katılmaya başladı.

İbrâhim el-İmâm'ın emri üzerine Abbâsî taraftarları, Abbâsîler'i sembolize eden siyah elbiseler giyerek ve siyah bayraklar çekerek isyanı fiilen başlattılar (25 Ramazan 129/9 Haziran 747). Merv yakınlarındaki Sefzenc'e yerleşen Ebû Müslim, Ali b. Cüdey' el-Kirmânî'yi Horasan valisi olarak tanıamak suretiyle kendi safalarına çekti ve daha sonra onu Hâricî Şeybân es-Sagîr'in isyanını bastırmakla görevlendirdi. Böylece Abbâsî taraftarları, Nasr b. Seyyâr'ı Merv'den çıkarmak için hiç zorlanmadılar (9 Cemâziyelâhîr 130/14 Şubat 748). İbrâhim el-İmâm, Horasan'ın kontrolünü eline aldıktan sonra Kahtabe b. Şebîb et-Tâî'yi Irak'a doğru ilerletmekte olan Horasan ordusunun kumandanlığına tayin etti.

İsyan batıya doğru yayılmaya başladığı sıralarda İbrâhim el-İmâm, Emevî Halife-